

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü
Araştırma ve Uygulama Merkezi**

**İKİNCİ ULUSLARARASI
MEVLÂNÂ, MESNEVÎ VE
MEVLEVÎHÂNELER
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ**

**18-20 Aralık 2002
Manisa Mevlevîhânesi**

Yayına Hazırlayan:
Yrd.Doç.Dr.Ünal ŞENEL

MANİSA - 2010

MANİSA'LI ŞEYH MEMİCÂN-I SARUHÂNÎ (V.1008/1600)
VE ESERLERİNDE MEVLÂNÂ'DAN TESİRLER

Mahmud Erol KILIÇ*

Tam adı “Şeyh Muhyiddîn Mehmed b. İlyâs Memîcân-ı Saruhânî” olan bu Osmanlı sūfisinden bahseden ilk yazılı kaynak o vefat ettiğinde on yedi yaşlarında bulunan Nev’îzâde Atâî’nin (v.1045/1635), Şakâik tercümesi üzerine yaptığı **Hadâiku’l-hakâik fî tekmileti’ş-Şakâik** isimli zeylidir. Kendisi de bir Celvetî dervişi olan Nev’îzâde müellifimiz Memîcân-ı Saruhânî’nin vefatından yaklaşık otuz küsur sene sonra kaleme aldığı bu eserinin “devlet-i aliyye’de vefat eden meşâyih” hakkında bilgiler verdiği bölümünün “Silsile-i Meşâyih-ı Halvetiyye” kısmında ondan övgü dolu şu sözlerle bahseder:

“Memî Cân Efendi demekle meşhûr-ı cihân ve mâlûm-ı gühân u mihândır. Fezâil-i beşeriyeden ahz u iyâd ve cevâhîr-i ilm u irfânı gerden-i hâline pîrâyeye edüp bâzı meşâyih-tan tevbe ve inâbet ve tekmil-i âdâb-ı tarikat eyledikten sonra mihrâbnîşîn-i irşâd ve serçeşme-i zülâl-i murâd olmuştu. Nice yıllar halkabendi tevhid ve tezkîr ve dâire-i sohbeti havz-ı kevser gibi mevrîd-i ganî ve fakîr olup teşne-i lebân-ı mâü’l-hayât-ı hakîkati irvâ ve âb-ı âyine-i misâl-i âyîn-i tarîkati icrâ ederek bin sekiz Zilkâdesinde beyân-ı sırr-ı sırrîden bestedem ve gavta-i hûr deryâ-yi adem olmuştu. Dâhil-i sûrda vâkî Emîr Buhârî türbesi muhâzisinde olan hânesi dâhilinde defn olundu. Azîzi mezbûr kemâl-i irfânla meşhûr cân gibi mahrem-i esrâr-ı nihân, bâğbân-ı riyâzû’l-cinân cenâb idi.”¹

Evlîya Çelebi’nin kendisinden “Kutbu’l-aktâb eş-Şeyh Muhyî Cân Efendi” olarak bahsettiği² Memîcân Efendi’yi bize son devir biyografi yazarlarından Bursalı Mehmed Tâhir (v.1926) 1909 yılında yazdığı bir eserinde şöyle tanıtır:

“Şuebât-ı tarikat-ı Halvetiyye’den Uşşâkîyye şubesinin müessisi olan ve Dersâadet’de Kâsım Pâşâ’da gunûde-i hâk-ı gufrân bulunan Pîr-Hüsâmeddîn Uşşâkî hazretlerinin ehass-ı hulefâsından âlim ve ârif bir zât olup Sâruhân-Mağnîsâlî’dir. Tahsîl-i sûrî ve sülûk-ı mâ’nevîyesini ikmâlden sonra

*Doç.Dr.Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul.

¹ Nev’îzâde Atâî, **Hadâiku’l-hakâik fî tekmileti’ş-Şakâik**, nşr. Abdülkadir Özcan, s.467-468, İstanbul 1989.

² Evlîya Çelebi, **Seyahatnâme**, haz. Orhan Şaik Gökay, c.I, s.152, İstanbul 1996.

Dersâadet'de neşr-i envâr-ı tarikat eyledi. 'Eyleyüb rûh-ı revân verdi cân azîz' [ve 'Şeyh-i zamân'] mısraının delâleti olan 1008 (1600) târihinde irtihâl eyleyüp Fâtih civârında Emîr Ahmed-i Buhârî kurbüne defn edildi. *Lübbü'l-usûl fî mâ'rifeti tarîkati'l-vusûl ve Metâlibu's-sülûk fî beyânî't-tarîki'l-meslûk* isimlerindeki eserlerini cennetmekân Sultan Murâd Hân-ı sâlise takdîm ederek mazhar-ı ihtirâm-ı şehriyârî olmuşdu. Sultân-ı müşârünileyhin medâyihine dâir hikem-âmîz bir kasîdesi vardır ki hulefâsından Mehmed Kâdı-i Çorûmî tarafından *Uknûmü'l-hikem fî mâ'rifeti sırri'l-kadem* ismiyle edibâne bir ibâre ile şerh edilmiştir. Memî'nin³ "Mehmed" murahhamı olduğu *Hatt ve Hattâtân nâm eserde mûndericdir*".⁴

Vefatına Hâşimî⁵ mahlâsını kullanan birisi tarafından şu tarih düşürülmenin yapıldığını Ayvansarâyî'den öğreniyoruz:

"Âlemin kutbı Memî Cân bu cihândan gitti

Bâğ-ı rıdvana erişüb yine mihmân-ı azîz

İşüdüb Hâşimî Dâ'î didi târihin ânın

*Eyleyüb rûh-ı revân virdi Memî Cân-ı Azîz. (1008/1600).*⁶

Memîcân Efendi 1008/1600 tarihinde vefat ettiğinde İstanbul, Fâtih semtinde Emir Buhârî Tekkesi'nden (şimdi câmî) Hüsrev Paşa'ya inen (şimdi Sarıgüzel caddesi) yokuşun sağında müstakil tekke-hânesine defn edilmiş. Tekke kısmı Fâtih yangınında yanınca geriye sadece türbesi kalmış. Türbesinin İstanbul ve bilâd-ı selâsede olan ziyâretgâhlar arasında sayıldığını görüyoruz.⁷ Dergahlar

³ Osmanlıda bir de "Sânî" mahlâsıyla özellikle hiciv tarzında şiirler yazan ve önceleri Muhyiddin Karamânî'nin müridi iken şeyhinin idâm edilmesinden sonra "Şeyhler bezmine yakın olmağa tövbeler ettim" diyerek tasavvuf yolundan saparak aşk şarâbını Galata meyhânelerinde aramaya başlayan bir Cân Memî (ö.995/1586-87) adında şâir vardır ki bununla karıştırmamalıdır. Bu şâirin de Emir Buhârî'de oturması ilginç bir tesâdüftür. Mustafa İsen, *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, s.296-297, Ankara 1994.

⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli*, haz. M. Akif Erdoğan, s. 13-14, İzmir 1994. Daha sonra bu bilgilere bir iki ilâve ile aynen 1914'te yazdığı *Osmanlı Müellifleri* (c.I, s.89) isimli eserde tekrarlar.

⁵ Bu zat Kasımpaşalı Saçlı Emir Osman Hâşimî Efendi olabilir.

⁶ Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin - Vâhid Çabuk, s. 219, İstanbul 1985.

⁷ Ahmed Rıf'at Efendi, *Lugat-ı Târihiye ve Coğrafiye*, c.I, s.151, İstanbul 1299 [1882].

kapatıldıktan sonra sahipsiz kalan bu tekke arsası 1930'lu yıllarda özel şahsa satılmış ve üzerine kargir bir ev yapılmış ama eve bitişik olan Türbe kısmı bir müddet daha muhafaza edilmiş. Mahallenin yaşlı sâkinlerinden dinlediğime göre halk bu türbeye "Mercan Dede" yatırı dermiş. Bitişik evde oturan yaşlı bir dede her sabah namazında bir ibrik su ile bir havlu bırakmış türbeye. Fakat 1960'lı yıllara gelindiğinde, Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun söylediğine göre, o eski evin yerine apartman yapılmak istendiğinde maalesef Memîcân Efendi'nin nâşi nakl-i kubûr dahi yapılmadan türbeyi de içinde yok eden büyükçe bir apartman yapılmış. Bu bilgilerden yola çıkarak yerinde yaptığım tesbite göre bugün için Şeyhimiz Memîcân-ı Sarûhânî'nin kabri Fatih, Emir Buhârî Sokağı 18 no'lu apartmanın giriş kapısının merdivenleri altına tesâdüf etmektedir. Ne kadar mahfiyyet sâhibi bir kimse imiş ki kendisini gelen geçenin ayağının hâk-i pâyi etmiş.

- Memîcân Efendi'nin Bağlı Bulunduğu Tasavvuf Mektebi ve Şeyhi :

Memîcân Efendi'nin bağlı bulunduğu tasavvufî mekteb Halvetiyye'nin Uşşâkıyye şû'besidir. Aslen Buhara'lı olup uzun yıllar Uşşâk ilinde ikâmet ettiğinden dolayı Uşşâkî nisbesiyle anılan Hüsâmüddîn Hasan-ı Uşşâkî'nin (v.1003/1595)⁸ içtihadı olan bu Osmanlı tasavvuf mektebi özellikle imparatorluğun İstanbul, Ege, Trakya ve Rumeli bölgelerinde yayılmış ve içerisinden bir çok şeyh, âlim, şâir yetişmiştir. Uşşâkîlik erkânı Kübreviyye-i Nurbahşiyye ile Halvetiyye-yi Sinâniyye'nin meczinden neş'et etmiştir. Rivâyete göre Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'yi Sultan III. Murad daha Manisa'da şehzâde iken tanımış ve tahta geçtikten sonra da kendisini Uşşâk'tan İstanbul'a davet etmiştir. Memîcân-ı Sarûhânî'nin de Manisa'lı olması onun şeyhini daha Manisa'da iken tanımış olabileceği ihtimalini akla getirir. Sonunda üstadından tekâmül-i sülûk ettikten sonra Memîcân-ı Sarûhânî Pîr Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'nin 118 halifesinden birisi olur.⁹ Memîcân Efendi'yi

⁸ Mahmud Erol Kılıç, "Adını Uşşâk Şehrinden Alan Bir Osmanlı Tasavvuf Okulu: Pîr Hüsâmeddîn Hasan-ı Uşşâkî ve Uşşâkîlik", 21. Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu, 25-27 Ekim 2001, Uşak, [Bildiriler], C.I, s. 435-450, İstanbul 2001. a.mlf., Uşşâkîler, (devam eden çalışma).

⁹ Bu halifeler arasında on tanesinin daha Manisa'lı olduklarını öğreniyoruz ki isimleri şöyledir: Şeyh Abdullah-ı Mağnisevî, Şeyh Abdurrahman-ı Sarûhânî, Şeyh Hidâyetullah-ı Sarûhânî, Şeyh Hasan-ı Sarûhânî, Şeyh Hüseyin-ı Sarûhânî, Şeyh İbrâhim-i Sarûhânî, Şeyh İsmâil-i Sarûhânî, Şeyh Ramazân-ı Sarûhânî, Şeyh Keyvân-ı Sarûhânî. Ayrıca daha sonraki zamanlarda da Uşşâkî tarikatinde Manisa'lı bir çok

Uşşâkîlik tarihi içerisinde mümtâz bir yere oturtan husus Pîr'in geriye bıraktığı bu kadar halifeden yayılan Uşşâkîlik kollarından günümüze kadar ulaşabilen tek kolun Memîcân Efendi'den geleni olmasıdır. Dolayısı ile *Silsile-i Uşşâkîyye* tanzimlerinde Pîr'in ardından sadece onun adı yazılıdır. Nev'izâde Atâî'nin yukarıda bahsettiğimiz eserin bir tekmîlesi sayılan Şeyhî Mehmed Efendi'nin (v.1732) *Vekâyiü'l-Fudalâ* isimli eserinde Memîcân Efendi, Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'nin de feyz aldığı İbrâhim Ümmî Sinan'ın halifesi olarak gösterilir.¹⁰ Müstakîmzâde de (v.1788) ondan naklen aynı şeyi söyler.¹¹ İlk önceleri Ümmî Sinan'a bağlanmış ardından Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'den tekmîl-i tarîk etmiş olma ihtimali bulunmakla beraber Sinânî kaynaklarda kendisinden hiç bahsedilmeyip hep Uşşâkî kaynaklarda adının geçmesi ve kendi eserlerinde de şeyhi olarak hep Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'den bahsetmesi bizim kendisini Hüsâmeddîn-i Uşşâkî'halifesi olarak kabul etmemiz için yeterlidir.

- Memîcân Efendi'nin Halifeleri:

Memîcân Efendi'nin yetiştirdiği talebelere gelince Şeyhî Mehmed Efendi mezkûr eserinde onun halifesi olarak sadece Gelibolulu Şeyh Ömer Sinânî Efendinin adını zikrederken¹² *Meclis-i Meşâyih*'in bir dönem reisliğini yapan Ahmed Muhyiddîn Efendi (v.1909) ise onun on altı tane halifesinin isimlerini verir ki bu zatlar şunlardır: "Şeyh Fethî Ef., Saka Mehmed Dede, Derviş Zâhir Ef., İmam Muhammed Ef., İmam Mustafa Ef., Kurzaran Ali Ef., Hasan Ef., Receb Dede, Osman Dede, Abdullah Halife, Sinan-ı Sarûhânî, İsmail-i Belgrâdî, Alî-yi Tımaşvârî, Abdullah-i Budûnî, Muhammed Subhî-yi Bursevî Ef. ve Şeyh Ömer Karîbî-i Geliboluvî Ef."¹³ Memîcân-ı Sarûhânî Efendi'nin her ne kadar silsilesi

şeyh efendinin yetişmiş olduğunu görmekteyiz. Şeyh Abdurrahmân Sâmî Efendi (v.1938) bunun son örneklerindedir.

¹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi *Vekâyiü'l-Fudalâ*, nşr. Abdülkadir Özcan, s.50, İstanbul 1989.

¹¹ Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddîn, *Mecelletü'n-Nisâb*, vr.408_a, Sül. Ktp. Hâlet Ef. nr.628.

¹² "Memî Cân Efendinin halifesi Gelibolulu Şeyh Ömer Sinânî, anın halifesi Şeyh Muhammed Drâmevî, anın dahi halifesi Gümülcineli Şeyh Abdülkerim Efendi, andan Edirne'de Debbaghâne Şeyhi Osman Efendi'dir ki 1113 târihinde bu fakîr sohbet-i şerîfleriyle müşerref olmuş idim. Pîr-i mübârek idi", Bkz. Şeyhî Mehmed Efendi a.g.e., s. 50.

¹³ Ahmed Muhyiddîn, *Tomâr-ı Kebîr*, s.113. Yegâne nüshası torunu Misbâh Erkmenkul Efendi'nin mülkiyetindedir.

Şeyh Ömer Karîbî Efendi'den¹⁴ yürümüşse de bir diğer önemli halifesi Şeyh Mehmed Subhî Bursevî Efendi'den bahsetmeden geçmek olmaz. Fatih Câmiinde hatip olan bu zâtn aynı zamanda kuvvetli bir şâir olduğunu öğreniyoruz. Şöyleki meşhûr şuarâ tezkirecisi Latîfî'nin (ö.990/1582) daha 953/1546 yıllarında kaleme alıp da Kanûnî'ye takdim ettiği **Şuarâ Tezkire**'sinde adının yer almasından¹⁵ onun Memîcân Efendi'ye intisâb etmeden önceden de kuvvetli bir şâir olarak tanındığı sonucunu çıkarmaktayız.

- Memîcân Efendi'nin Eserleri:

Bugün biz Memîcân-ı Sarûhânî Efendi'nin tasavvuf vâdisinde yazılmış iki nesir eserinin yanısıra az sayıdaki şiirlerinden oluşan bir de dîvançesi bulunduğunu biliyoruz.

1. Onun ilk eseri Seyyid Alizâde'nin **Şir'atü'l-İslâm** isimli eserinden alıntılarla ve Feridüddîn-i Attar ve Mevlânâ gibi sûfilerden seçme beyitlerle süsleyerek daha çok ibâdetlerin faziletlerinden bahseden **Lubbu'l-usûl fî mârifeti't-tarîki'l-vusûl** isimli kitabıdır.¹⁶ Sultan III. Murad'a bir medhiye ile başlayan bu eseri Kâtip Çelebi **Keşfu'z-zunûn**'da; "*Türkçe bir risâledir. 1008 senesinde vefat eden Memî Cân diye meşhûr Şeyh Mehmed'in Sultan Murad-ı Sâlis'e sunduğu tasavvufî bir risâledir.*" ifadeleriyle tanıtır.¹⁷

2. İkinci eseri ise adeta ilkinde bir zeyl veya bir tetimme olarak yazdığı **Metâlibu's-sülûk fî beyâni't-tarîki'l-meslûk**¹⁸ isimli eseridir. 998/1589 yılında yazdığı bu eserinde o; "*Hazret-i nâmdâr ve pîr-i büzürgvâr Şeyh Hüsâmüddînü'l-Uşşâkî -eazzallahu'l-Hâliku'l-Bâkî- cenâb-ı velâyet-kıbâblarının hizmetlerinden*

¹⁴ Bkz. Mahmud Erol Kılıç, "*Kutub Ömer Dede (Karîbî): Gelibolulu Bir Halvetî-Uşşâkî Şeyhi ve Şiirleri*", *Avrupa'ya İlk Adım Uluslararası Sempozyumu* (Gelibolu 1.11.1999) s.145-149, İstanbul 2001.

¹⁵ Latîfî, **Tezkiretü's-Şu'râ**, nşr. Rıdvan Canım, s.354, Ankara 2000.

¹⁶ Bu eserin tesbit edebildiğim dört nüshâsı şu kütüphanelerde: Hacı Selim Ağa, (Hüdâyi,) nr. 670; Atatürk Ktp. (Osman Ergin), n0. 822/2; no. 197/1; Bursa Eski Eserler Küt., (Genel Kit.) no. 1440/1a-54b (Bu risâlenin devâmında (57a-125b) aynı müstensihin (Abdülganî b. Muhammed) elinden çıkan ve uslûb ve muhtevâ itibâriyla aynı müellifin eseri olduğu intibâhını uyandıran bir risâle daha bulunmaktadır.)

¹⁷ Kâtip Çelebi, **Keşfu'z-zunûn**, c.II, ş.1545, İstanbul 1943.

¹⁸ Sül. Ktp. (Hacı Mahmud), nr.3145.

emr-i irşâd ile me'mûr ve belde-i Burûsâ'da -sânallâhu ani'n-nuhûs- ikâmet emrinde mecbûr oldukta" diyerek ilk hizmet yerinin Bursa olduğunu belirtir. Ancak o vakitler Bursa halkının rağbetinin zayıf olmasından dolayı (ancak belirli sayıda kişi mürid olur) Saruhân iline gönderildiğini söyler. On yedi yıl Manisa'da şeyhlikte bulunur. Bu arada Bursa'yı da ihmâl etmediği 997 (1588-89) yılının Safer ayında yedinci defa olarak bu ile yaptığı ziyâretten anlaşılmaktadır: Nihayet bu yedinci seferin sonunda "*Elhamdülillâh zümre-i ulemâdan bâzı ehl-i tevfik dâhil-i silsile-i tarîk oldular*" demek suretiyle sonunda nihayet ilim ehlinen müridler edindiğinin haberini verir.¹⁹

3. Bir de onun bir kaç parça şiirinden müteşekkil bir divânçesinin bulunduğunu öğreniyoruz.²⁰ Tekke şiirimizin bilinmeyen bu şiirinden bir "Hû" şiiri örneğini teberrûken aşağıya alıyoruz:

*"Acebtir âşıkın hâli dolan aşk-ı nûrâni-yi Hû
Bir an olmaz gönlü hâlî dolan aşk-ı nûrâni-yi Hû
Baksan vücûd şehrine hükm ider her yerine
Zerre sığmaz dîvânına dolan aşk-ı nûrâni-yi Hû*

* * *

*Her dem zikreyle Allâh'î hâzır kalbinde gâhî
Urûc edib arşullâha ider cevlân-ı nûrâni-yi Hû
Uşşâkiden içen câmı, bilmez ol hiç subh u şâmı
Gel gör olmuş Memî Cân'ı dolan aşk-ı nûrâni-yi Hû"*

Dîvânçe'sinin 8. sayfasında Sultan III. Murad'ın; "*Ol nice mahlûk-ı bî-cândır ki halk olalı bir kere söyledi*" isimli lügazını şerh eden bir şiiri yer almaktadır.²¹

- **Uşşâkiler ve Hz. Mevlânâ:**

¹⁹ Memicân-ı Saruhânî, *Metâlibu's-sülûk*, Atatürk Ktp. O.E. 822/2, vr.19.

²⁰ *Memî Cân Dîvânı*, Sül. Ktp.Hasan Hüsnü Paşa, no:796/1-21.

²¹ Sultan Murad'ın şiirlerini şerh eden şeyhlerden bir diğeri de Şemseddîn Sivâsî'dir. Bkz. Şemseddîn Sivâsî, *Şerh-i Gazelliyât-ı Sultân Murâd-ı Sâlis*, Sül. Ktp. Amcazâde Hüseyin Böl. Nr:282/2.

Uşşâkîliğin piri Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Hac yolculuğundan dönüşte Konya'ya vâsıl olduğunda hastalanır ve bir müddet sonra vefat eder. Nâşî mürîdleri tarafından İstanbul'a intikal ettirilinceye kadar Mevlânâ Âsitânesinde muhâfaza edilir. Uşşâkîler arasında anlatılan bir menkıbeye göre Cenâb-ı Mevlâna o zamanın Çelebi Efendisine²² mânâda gözükererek; “Evlâdımız Hüsâmeddîn bizim beldemizde rûhunu teslim etmiştir, kendisine en iyi muâmele yapılsın” emrini verince Mevlevî cânları cenâzeyle çok yakından ilgilenirler. Ayrıca aşağıda da göreceğimiz gibi Pîr'in halîfesi Memîcân-ı Sarûhânî'nin eserlerinde **Mesnevî**'den bir hayli alıntının bulunması Uşşâkîliğin daha ilk teşekkül dönemlerinden itibaren bu iki tasavvuf mektebi arasında köklü bir muhabbetin bulunduğunu göstermektedir. Sonraki dönemlere gelindiğinde ise bunun daha da pekiştirilerek sürdürüldüğü görülmektedir. Mesela bir şiirinde; “*Halvetî, Bektâşî, Bayrâmî ve Sâdî, Kâdirî - Nakşendî, Mevlevî ve Gülşenî Uşşâkîyüz*” diyen Uşşâkîliğin üçüncü pîri (*Pîr-i Sâlis*) Şeyh Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin (v.1197/1783) bu câmiu't-turûklugu meyânında Mevlevîliğe de intisâbı bulunduğunu öğrenmekteyiz. İntisabı Galata Mevlevîhânesi şeyhi Nâyî Osman Dede elindedir.²³ Tasavvuf vâdisinde kaleme aldığı eserleriyle kendisine “Osmanlı'nın Muhyiddin-i Arabî'si” de denilen Salâhî Efendi **Şerh-i Kasîde-i Mevlânâ** isimli eserinde Mevlânâ'ya izâfe edilen bâzı gazelleri şerh de edecektir.²⁴ Bugün kabri üzerindeki şebekede dahi destarlı Mevlevî sikkesi alâmetinin bulunması onun Mevlevîliği de ne kadar özümsemiş olduğunu işâretlerindedir. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Ahmed Ârifî Dede de²⁵ Uşşâkî şeyhlerinden Peçevî Mustafa Efendi'nin (ö.1110/1699) oğludur. Yani bir Uşşâkî babanın Mevlevî oğlu. İkiside vecd, aşk ve cezbe yolunu benimseyen bu iki taifenin yakın irtibatı son zamanlara kadar kopmadan sürdürdüğünü her vesilede

²² O esnâda Mevlânâ Âsitânesi şeyhi Bostan Çelebî-i Evvel (v. 1040) idi.

²³ Mehmet Akkuş, **Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri**, s. 30, İstanbul 1998.

²⁴ “*Nâkâ-yı Sâlih âsâ-yı Mûsî vü rûh-ı peder
Her se-râ der batn-ı mâder zinde bî-cân yâftem*”

beyitlerinin Salâhî Efendi tarafından yapılan tasavvufî şerhini biz Sarajevo Mevlevîhânesi'nin yeniden inşası üzerine düzenlenen uluslararası bir konferansta tanıtmıştık. Bkz. Mahmud Erol Kılıç, “*A Bosnian Origin Ottoman Süfî Abdullah Salâhaddîn al-Ushshâqî (1705-1782) and His Commentary on Some Verses Atributed to Rûmî*”, **International Conference on the Reconstruction of Isa Bey Tekia**, Sarejevo, 2/2/2001.

²⁵ Bkz. Esrar Dede, **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, haz. İlhan Genç, s.352, Ankara 2000.

görüyoruz. Mevlevî Ahmed Remzi Dede (v.1944) Kasımpaşa Uşşâkî Âsitanesi şeyhi Mustafa Sâfi Efendinin (v.1926) irtihâline düşürdüğü tarihteki “*Mesnevî-hân ârif-i sırr-ı rûmûz-ı “k®f u kâf”*” sözleriyle onu aynı zamanda bir “*Mesnevîhân*” olarak tanımlar.²⁶ Aynı Mustafa Sâfi Efendi’nin damadı ve dönemin önemli âlimlerinden²⁷ Uşşâkî şeyhi Arapgirli Mehmed Hazmî (Tura) Efendi de (v.1960) Beyazıt ve Fatih Camilerinde *Mesnevî* okutan son *Mesnevîhan*’lardandır. Onun pirdaşı ve tarikatler tarihine dair yazdığı *Sefîne-i Evliyâ* isimli eseriyle tanınan bir diğer Uşşâkî şeyhi Hüseyin Vassâf Efendi (v.1929) de tıpkı Salâhî Efendi gibi Mevlevîliğe de intisablıdır. Onun intisabı Mevlevî Mehmed Es’ad Dede elinde olmuş ve bu zât hakkında *Es’ad-nâme* isimli bir eser kaleme almıştır.²⁸ Hüseyin Vassaf’ın *Dîvân*’ında Mevlânâ ve Mevlevîler hakkında yazdığı övgü dolu 25 küsur şiir bulunmaktadır ki bu yönüyle bu dîvân son devir Mevlevîliği için bir kaynak eser hüviyyetindedir.²⁹ O, bu şiirlerinden bazılarını hem *Sefîne*’sine almış, hem de *Ceride-i Sufiyye*’de yayımlamıştır.³⁰ Onun medhiye yazdığı Mevlevîler arasında Âbidin Paşa, Suûdî’l-Mevlevî, Ahmed Ferid, Hasirî-zâde Elif Efendi, şeyhi Mehmed Es’ad Dede, A. Avnî Konuk, Erzurumlu Abdürrezzak İlmî, Nâyî Osman Dede, Remzî Dede³¹, Abdülbaki Baykara ve Hüseyin Fahreddin Dede gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Ayrıca Mevlevî ediblerinden Tâhir Olgun ile bâzı edebî mevzûlarda yazışır ve birbirlerinin şiirlerini tahmis ederler.³² Ta başından beri var olan bu sıkı irtibattan dolayı aslında devrânî olan Uşşâkî şeyhleri; “Biz Hazret-i Mevlânâ’ya olan bu muhabbetimizden dolayı ney üfler semâ ederiz” demişlerdir.

* * *

Şeyh Memicân-ı Sarûhânî’nin yukarıda kısaca tanıtımını yapmış olduğumuz iki eserini yakından incelediğimizde onun Hazreti Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sini çok iyi bildiğini ve her konu düştüğünde ondan istişhâdda bulunduğunu görmekteyiz. (Bazen başka şâirlerin mesnevî tarzında yazdıkları

²⁶ Hasibe Mazioğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s.260-261, Ankara 1987.

²⁷ Mahir İz, *Yılların İzi*, s.399, İstanbul 1990.

²⁸ Sül. Ktp., Ragıp Paşa Bl. 3287/1293.

²⁹ Mustafa Tatçı, “*Son Devir Mevlevîliği İçin Bir Kaynak: Hüseyin Vassâf Dîvânı*”, *Uluslararası Mevlânâ Bilgi Şöleni* (Bildiriler), s.231-269, Ankara 2000.

³⁰ Hazret-i Mevlânâ’ya, *Ceride-i Sufiyye*, C. 3, S. 92 s. 256; Hazret-i Celâleddin-i Rûmî, *Ceride-i Sufiyye*, C. 3, S. 75, s. 267.

³¹ Hüseyin Vassâf bu zat hakkında *Remzî-nâme* isimli bir eser kaleme almıştır. Hasibe Mazioğlu, a.g.e., s.1.

³² Tâhir Olgun, *Edebî Mektuplar*, haz. Cemâl Kurnaz, s.125-128, Ankara 1996.

şiiirlerinden de nakil de bulunur ki karıştırmamak gerekir). **Lubbu'l-usûl** isimli eserinin başında “O, sahasında yegâne âlim, o nihâyetsiz bir aklın sâhibi” dediği Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin araştırmalarının hâsılasının “*Uzun düşünen akl-ı meâşî tecrübe ettim. Şimdiden sonra kendimi divâne yapacağım*” (**Mesnevî**, II/2332) beyitlerinde ifâdesini bulduğunu belirtir. Kendisi Mevlâna'nın bu beytini tasavvufî bilginin diğer kısır bilgilere olan üstünlüğü babında şöyle tefsir eder: “Ey akl-ı meâş'ın emri altında olan zinhâr bir iki araştırma ile elde edilen şeklî (*resmî*) ve yakîn ifâde etmeyen (*vehmî*) bilgiler seni asıl mânâ ve hakikatlerden habersiz kılmasın”.

Mevlâna'nın; “*Topallasan da, aksasan da, uyuklasan da, edepsizce bile olsa gene de o yana doğrul, onu dinle*” (**Mesnevî**, III/980) sözlerini Memîcân Efendi **Metâlibu's-sulûk** isimli eserinde -ki buradan itibaren bu eserden nakillerde bulunacağız- her saat, her ân, her lemha ve her zamanda Hakk Teâlâ'ya doğru seyr-i sülûk üzere istimrâr etmek gerekir. Her ne kadar gaflet, uyku (*hâb-âlûde*) ve sıfât-ı beşeriye kesâfeti ağır geliyorsa da zühd ve riyâzâtın saflaştırması ile bunlardan kurtulmak mümkündür. Her kavuşulan menzilde şeytân-ı lâinin mekri hâzır olduğundan derviş kimseler râh-ı sülûkta mâsiva ile alâkalanmayı keserek hakikat-i mürşid makamına yakınlaşmaya çalışmalıdırlar, şeklinde tefsir eder.

Yine aynı konunun yâni insân-ı kâmile kavuşmanın insanın mânevî eğitimindeki önemi hakkındaki Mevlânâ'nın şu sözlerini şâhid getirir; “*Ne mutlu o adama ki kendisinden kurtuldu da bir zindenin varlığına ulaştı - Zira sel denize dökülünce deniz oldu, tohum tarlaya atılınca ekin oldu - Ekmek, insanlığın atası Âdem ile irtibata geçince ölüyken canlı ve herşeyden haberi oldu - Mumla odun, kendilerini ateşe fedâ ettiler mi kapkaranlık özleri nûr oldu, ışık oldu - Sürme taşı dövülüp göze çekilince gözün nûru ve görüşü oldu*” (**Mesnevî**, I/1531-1535). Memîcân Efendi'ye göre mebd-e-i sülûktan müntehâ-yı vusûle varıncaya kadar hubb-i dünya ile sekrân olmak ve emrâz-ı bâtınıyye ile a'râz-ı dünyeviyyenin kişide bir gurur meydana getirmesi mümkündür. Ancak tâlib ve matlûb beyninde kemâl-i kurb mütehakkık olup bu belaları def için bîmârhâne-yi velâyet ve dâru'ş-şifâ kirâmında tabîb-i serîu'l-ilâç ile imtizâç ve onun hizmetinde tebdîl-i gızâ ve tahsîl-i mîzâç ettikten sonra Cenâb-ı Hakk'a vusûl ve râh ve fenâdan halvetsarâ-yı

bekâya duhûl müyesser olur. Bu şekilde va'z olunan hucub-ı merâtib tayy edildikçe her birinde acâib-i mülkiyye ve melekûtiyye ile garâib-i gaybiyye ve ceberûtiyye ve bi'l-cümle avâlim-i nâsutiyye ve lâhutiyyeyi ale't-tahsil müşâhede edip zât-ı kudret bikadri't-tâka mâ'lum olur.

Memîcân Efendi'nin her iki eserinde de en merkezî fikir, insanın aslını bulması yolundaki bu yolculuğunu rehbersiz yapılamayacağı görüşüdür. Çünkü yolun her kademesi kendine göre bazı tehlikeler taşımaktadır. Ona göre husûl-i merâma vesîle ve devâma zerîa olmak üzere yine cins-i beşerden mürşidler tâyin olundu. Tâ ki vech-i meşrûh üzere hâssa-i ism-i zât ve meded-i nefes-i mevrûs-ı Seyyid-i kâinât ile metâlib-i dünyeviyyeden halâsla maksûd-ı aslîyi taleb edenlere kadem-i evvel ile müntehâ-yı ebed mâbeyninde olan tehlikeler karşısında rehber ve muktedi-i perver olsunlar ve menzil be menzil ve merhale be merhale kâbe-i maksûda îsâl ve beytu's-surûr-ı mâ'mûra idhâl ederek hükm-i sâbika-yı ilâhiyeye ki "*Bazınızın derecesini bazınızın üzerine kıldık*" [Zuhruf, 32] âyetinin mütihaklığı olsunlar. Bu mürşidler cins-i beşerden vahy ve ilhâm ile mümeyyez ve "*Ben sizden herhangi bir adam değilim*" [Tirmîzî, 778; Hanbel, II/23, 237, III/30] makâmında mütchayyızdırlar. O zaman bunların dâmen-i hizmetlerine teşebbüs ve ezyâl-i himmetlerine temessükde tevakkûf etmek netîcenin husûlü için mukaddimâtandır. İşte bu mânâyı kuvvetlendirmek için Memîcân Efendi Mesnevî'den şu muhtelif beyitleri serdeder "*Sen o aziz kimseleri beşer gördükçe bil ki bu görüş İblis'in mirâsıdır - A inatçı İblis'in oğlu değilsin de o köpeğin mirası nasıl erişti sana?*" (Mesnevî, I/3962-3963); "*Ey sâlik eğer evliyâullah huzûrundan ayrılırsan helâk olursun. Çünkü sen bir cüzsün, kül değil - Şeytan her kimi kerem ve kerâmet sâhibi olan o zevâtın huzûrundan ayırırsa, onu kimsesiz ve hâmisiz bulduğu için başını yer*" (Mesnevî, II/2164-2165); "*Kendine gel de şeyhin kanatlarıyla uç, uç da şeyhin yardımını gör, ordusunu temâşa et*" (Mesnevî, IV/544); "*Pîr seç, pîrsiz bu yolculukta pek büyük âfetler, korkular, tehlikeler vardır - Bir çok kereler gittiğin yolda bile kılavuz olmadıkça perîşân olursun - Hiç görmediğin bu yola sakın yalnız ayak basma, kılavuzdan başını çekme*" (Mesnevî, I/2943-45); "*Kiyâmete kadar onun vâsfini söylesem, onu övsem, bu söze, bu övüşe bir son arama*" (Mesnevî, I/2963).

Ancak Memicân Efendi'ye göre câhil mukallidlerden ve köylü sahtekârlardan da uzak olmak lâzımdır. Nâmûs-ı tarikatı şikeste etmiş, ehl-i hakîkate garazı olan, mecâlis-i lâf u güzâflarında sâf insanları akâid-i bâtilası câmından şarâb-ı ilhâd ve zındıka sunarak başlarını döndüren o hem dâl ve hem de mudill kimselerden sakınmak gerekir. Bu konuda Mevlâna'dan şu nakillerde bulunur: "İsâ'nın kaçtığı gibi sen de kaç ahmaktan, ahmakla konuşup görüşmek nice kanlar dökmüştür" (Mesnevî, III/2595); "Köye gitme, köy adamı ahmak eder, akli ışıksız, nursuz ve aydınlıktan noksan kılar" (Mesnevî, III/517); "Şeyhe vâsıl olmayan kişinin köyü taklid ve hüccet yeridir" (Mesnevî, III/522); "Alçak herif, bir takım sâf kimseleri kandırmak için, dervişlerden kelimeler çalar" (Mesnevî, I/319); "Elini ancak gerçek pîrin eline, o hikmet ve ilim sâhibi pîrin eline verdin mi kurtulursun" (Mesnevî, V/736).

Gerçek mürsidler ise tabîbân-ı derd-i bî-devâ ve çâre-sâzân-ı derd-mendân-ı ehvâ kimseler olduklarını "Biz öyle tabîbleriz, öyle Hak şakirtleriyiz ki Kızıldeniz bile bizi gördü de yarıldı" (Mesnevî, III/2700); "Gelin onulmaz illete tutulanlar, ilâcımız hastaya birebirdir" (Mesnevî, III/2709) Mesnevî beyitlerinin savt-i âlâsı ile salâ ettiler. O zaman merd-i âkil ve hâzım ve maraz-ı kalbî müdâvâtına âzim kimseler bu davet ve nidâya icâbet ve sedâ-yı salâ cihetine koşarak "Kulağından vesvese pamuğunu çıkar ki kâinâtın cûş u hurûşunu duyusun, Gözlerini ayıp kılından arıt da gayb bağımlı, gayb selviliğini gör, Burnundan nezleyi gider de Tanrı kokusu gelsin" (Mesnevî, II/1943-1945) mefhûmunca perhiz ve ihtimâm-ı asl-ı merâm edinmekle sedd-i havâss ve mesâmm ve meşâmm câmından def-i zükâm edip nefha-i tayyibe-i ma'hûde-i istismâm eylesinler. Ve bu şekilde vatan-ı aslî ve mevtin-i ehlîsi cihetine kalb-i selîm ve dil-i bî-bîm ile rücû ve inâbet ederler.

Fakat mağrûr ve gâfil ve meshûr-i pür derd-i lâ-yâ'kil kimselere mübtelâ-yı dakk ve maraz-ı hubb-i dünyâ derdine ilâc için mürâcât-ı etibbâ eyle denildiklerinde "Susuzluk hastalığına tutulan adam her an erir durur ama her an kendisini daha iyice sanır - Tıpkı 'Sırtlan nerede, burada yok yâhû' diye aranılır da bu sırtlan bu söze inanır da bu sûretle tutulur avlanır yâ işte öyle" (Mesnevî, IV/180-181) mefhûmunca hasta olmasına rağmen bunu inkâr etmek sûretiyle

'Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır' (Bakara, 10) fehvasınca emrâz-ı bâtinîyeleri gittikçe şiddetlenmiştir.

Memîcân Efendi tasavvuf ontolojisindeki bu âlemin hakîkî âlemin bir gölgesi olduğu ancak insanın bu dünyaya bakarak aslını göremediği görüşünü te'yiden şunları söyler: Hakîkî âleme nisbetle bu âlem bir hayâl ve zill-i zâil misâli olup insan bu iki âlemin mâ-beynindedir. Her bâr ki dîdesin küşâde eyleye bu âlemi görüp evvel âlemde müşâhede ettiği harekât ve evzâ'ı ve şuhûs-ı ecnâs ve envân bâzısını tezekkür eder bâzısını etmez. Ve her gâh ki engüşt-i gafleti üstünde nihâde eyleye evvel âlemi seyr edip bu âlemde olan şunun ve ahvâlin hiçbirini tefekkür etmez, belki; "*Hani bir adam, yıllarca bir şehirde kalır da bin ân gözünü kapadı, uyudu da rüyâ görmeye başladı mı, kendisini iyi ve kötü şeylerle dolu bir şekilde bulur, kendi şehrini hatırlamaz bile! Ben oradaydım, bu yeni şehir benim şehrim değil ben buraya mâl olmam, nasılsa şöyle bir gelivermişim demez bile! Böyle demesi şöyle dursun, kendini orada dünyaya gelmiş, oraya alışmış sanır*" (Mesnevî, IV/3628-3631) mefhûmunca ondan gayrı bir âlem dahi olduğun tasavvur etmez. Fakat inde't-tahkîk hayâl olan bu âlem ve vâkî ve muhakkık olan ise evvel âlemdir.

Memîcân Efendi'ye göre akıllı ve düşünceli kişi husûsiyât-ı efkâr, akvâl ve ef'âlin levha-i kuvvet-i mütehayyile ve safha-i hâssa-i hayâliyyede suver-i mezâhîr-i kevnîyyeden birer sûret ile musavvir ve sutûr-ı sıfât-ı hamîde ve zemîmenin onda mestûr olduğunu bilen kimse olduğunu söylerken Mevlâna'dan naklettiği şu sözler tam yerine bulmaktadır: "*Kardeş sen ancak o düşünceden, o ruhtan ibâretsin. Mütebâkî varlığın bakımındansa kemik, kıl ve deriden başka bir şey değilsin - O zaman düşüncen, mânevî varlığın gülse sen gül bahçesinin, dikense ancak külhana atılacak bir odun olabilirsin*" (Mesnevî, II/277-278) her sıfât-ı fikr ve endîşe ile ki muttasıf ve her libâs-ı kavîl ve fiil ile ki mültebis ve muttasıf ola, ol fiil ve sıfât mezâhîr-i kevnîyyeden hangi mazhârda gâlib ve zevât-ı mahlûkiyeden evvel vasfî hangisi ziyâde câlibe ise "*Bu ümmette beden çarpılması yoktur. Fakat ey akıllı fikirli adam gönül çarpılması vardır*" (Mesnevî, V/2595) mazmûnunca şahs-ı mezbûrun sûret-i bâtinîyyesi onun sûretine mütebeddil ve onun misâli ile mütemessildir.

Memîcân Efendi bu izâfetler âleminde mahbûs olan insanın ilâhî makâmından kendisine uzatılan velî kimseler ipine tutunmak sûretiyle çıkabileceğini şu ifâdelerle dile getirirken yine Mevlânâ'dan nakillerde bulunur: Telâzûm-ı emvâc-ı rahmet-i ezeliye ve teâzum-ı tekâzâ-yı inâyet-i lem-yezeliye çâh-ı eslefe mahbûs ve iyâbe-i hubb-i nâsût pür-halelde tenkûs olan Yûsuf-ı insânın Mısr-ı vücûdda sultân ve memâlik-i feyz-i vücûdda azîz-i meknet mekân olmasını iktizâ etmenin mezâhir-i sıfâtta *'Dolayısı ile Yûsuf bir kaç sene daha zindanda kaldı'* [Yûsuf, 42] mefhûmunca hazret-i Zât'ta *'Onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları'* [Yûsuf, 35] mazmûnunca ahd-i ikâmet ve lûbs ettikten sonra habl-i metîn ism-i zât ve urve-i vüskâ-yı câmiu'l-esmâ ve's-sıfât-ı mazhâr-ı tâm ve ekmel-i hakâyık ve ekrem-i enâm aleyhi't-tahiyye ve's-selâm yedinde evvelen *"Ey Yûsuf, ip sarktı, iki elinle yapış. İpten gâfil olma, vakit geçiyor - Tanrı'ya hamdolsun ki, bu ipi sarkıttılar, fazl ve rahmeti birbirine kattılar"* (Mesnevî, II/1277); *"Akınu başına al da yarın deme, nice yarınlar geçti"* (Mesnevî, II/1269); *"Bu hevâ-i nefsi terk etmek sapa sağlam bir kulptur. Bu dal câni göğe erdirir"* (Mesnevî, II/1274); *"Allah'a hamdolsun ki şu ipi saldılar ve fazilet ile rahmeti birbirine kardılar"* (Mesnevî, II/1278) fehvâsinca *'Bunları kuvvetle tut ve kavmine de onun en güzelini almalarını emret'* [A'râf, 145] emri elvâh-ı safâih-i kulûba tahrîr olunmak için lisân-ı fasîhu'l-beyân-ı gayb ile imlâ olundu. O zaman ulu'l-eydî ve'l-obsârdan bir ferd-i kâmilin dest-i tasarrufuna muttasıl ve vâridân-ı mevârid ve hakâyık ve esrârdan bir merd-i merdâne-i bâ-sülûk kabza-i kudretine dâhil olup hüviyye-i hâdiyye-i mevâde mescûn ve kûh-ı mâsivâda ser-nikûn olanları onunla halâs ve kendi mekânına mekîn ve emîn ve makâm-ı izzet benâmında cânişîn olmak için istihlâs ederler. *"Hakk'ın ve hâs kullarının inâyeti olmaksızın Melik de olsa onun kitabı siyahtır"* (Mesnevî, I/1879).

Memîcân Efendi mezkûr eserinde seyr-i sülûkun nefîcesinde vuslata eren kişinin artık araçlardan ve sahte zevklerden kurtulduğunu ifâde sadedinde en son olarak Mevlânâ'dan şu beyitleri naklederek eserini bitirir: *"Pâdişâhın makbûlü olmuş kişinin padişahın mektup beklemesi, elçi gözlemesi çirkin bir iştir, Apaydın ayna, sâf ve cilâhı iken tekrar onu cilâlatmak cehâlettir, Sözün özü, insan sevgiliye kavuştu mu, yengelik eden kadın, artık insana soğuk görünür, A alımlı güzel,*

dileğine eriştin ya, artık bilgi istemek ne kadar çirkin bir şey. Mâdem ki gökyüzü damlarına ağdın merdiven araştırmak soğuk düşer". (Mesnevî, III/1400-1405).

Netice olarak Memîcân-î Sarûhânî isimli şimdiye kadar çok fazla bilinmeyen bir Osmanlı mutasavvıf şahsiyetinin tasavvufî ve ilmî zihniyetinin oluşumunda birinci dereceden Mevlâna'nın tesirleri bulunduğunu gördük. Bu yönüyle onun eserlerinin adeta Mesnevî'den seçilmiş bazı beyitlerin şerhinden ibaret olduğunu söyleyebiliriz.

Konuşmamı -hitâmuhu misk kabîlinden- Memîcân Efendi'den sonra onun silsilesinden yaklaşık dört asır sonra gelen yine Manisa'lı bir diğer Uşşâkî şeyhi Abdurrahmân Sâmî-yi Niyâzî Efendi'nin (v.1934) Mevlâna için yazdığı şu medhiye ile noktalamak istiyorum.

*"Küh-i aşka muktedâdır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Nûr-ı Hak'tan rûşenâdır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Kemâl-ender-kemâlâtı hüveydâ, kenz-i irfândır
Nutku ilhâm-ı Hüdâ'dır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Âşiyân-ı vahdete ankâ ledünnî sîreti
Mahrem-i 'sümme denâ'dır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Bahr-i irfân ile sîr-âb olmada leb-teşneler
Kutb-ı irfân-ı Hüdâ'dır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Sırrı sârî, nefhi cârî, remzi pür esrârına
Gayb-ı lâhût-âşinâdır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Devr-i esrâr-ı müsemmâ bahr-i zâtın mihveri
Ayn-ı gaybe müntehâdır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
İstimâ-i cezbe-i ahd-i elest ile semâ
Nokta-yı kübrâ-yı 'bâ'dır Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Rûh-ı İshâk Çelebi'den aldı Sâmî sırrını
Pîşüvâ-yı evliyâdır Hazret-i Monlâ-yı Rûm"*

**

*